

Zekâ Yapay Ama Aşk Doğal: Bilim Kurgu Sinemasında Yapay Zekâ- İnsan Aşkının Temsili¹

Mehmet Yılmaz²

Nefise Sinem Turan³

Öz

Sinemada bir tür olarak “bilim kurgu” çatısı altında teması bakımından toplanabilecek birçok alt tür bulunmaktadır. Bilim kurgu sineması; dünya dışı varlıklar, yaşadığımız gezegen ile ilgili felaket senaryoları, distopyalar ve zaman yolculukları gibi çeşitli konular ile seyircinin hayal gücünün sınırlarını zorlarken, günümüz yüksek teknolojileri içerisinde önemli bir gelişim potansiyeline ve geleceğe sahip yapay zekâlar ile de seyirciyi buluşturmuştur. Geleceğe ilişkin bir vizyon sunan bilim kurgu sineması, yapay zekâ ve insan arasındaki etkileşimin varabileceği boyutlar ile ilgili ipuçlarını da barındırmaktadır.

Yapay zekâlar; ilk günden bugüne farklı biçimlerde bilim kurgu sinemasında kendine yer bulurken genellikle insanda yarattığı korku duygusuna koşut olarak işlenmiş, yapay zekâların kontrol edilemez gelişiminin insanlığın sonunu getirme ihtimali ise korkunun ana kaynağı olmuştur. Ancak sinemada yapay zekâlar ile insan sadece olumsuz durumlar yaşarken temsil edilmemiştir. Yapay zekâ ve insan etkileşiminde “aşk” gibi görece derinlikli ve sınırları çizilemeyen bir duygunun işlenmesi söz konusu olmuştur. Bu anlamda insana dair olduğu düşünülen aşk duygusunun yapay zekâ ile paylaşılmasının bilimkurgu sinemasındaki yansımaları araştırılmaya değer görülmektedir.

Atif: Yılmaz, M. ve Turan, S., N. (2018). Zekâ Yapay Ama Aşk Doğal: Bilim Kurgu Sinemasında Yapay Zekâ- İnsan Aşkının Temsili. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (AKİL) Aralık (30) s. 281-300

1 Bu makale, İstanbul Gelişim Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi bünyesinde 19-20 Nisan 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen “1. Uluslararası Sanat ve Sanatta İleri Teknoloji Kullanımı Kongresi”nde sözlü olarak sunulmuş çalışmanın genişletilmiş ve geliştirilmiş tam metnidir. Ayrıca bu çalışmada, Nefise Sinem Turan’ın 2018 tarihinde tamamladığı ve danışmanlığı Doç. Dr. Mehmet Yılmaz tarafından yürütülmüş olan “Bilim Kurgu Sinemasında Yapay Zekâ- İnsan Etkileşimi: Aşk Temalı Filmlerin Analizi” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır.

2 Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, mehmet.yilmaz@odu.edu.tr

3 Yüksek lisans mezunu, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema ve TV Anabilim Dalı, sinematuran@hotmail.com

Özellikle son yıllarda bilim kurgu sineması içerisinde insanların, yapay zekâlar ile aşk ilişkisi içinde olduğu film örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Çalışmada, yapay zekâ insan etkileşiminde “aşk”ın nasıl ele alındığının farklı boyutları ile betimlenmesi hedeflenmektedir. Örneklemini 2010 yılı sonrasına ait *The Machine* (2013), *Ex Machina* (2014) ve *Uncanny* (2015) adlı filmlerin oluşturduğu çalışmada; yapay zekâ ve insan arasındaki aşkın sinemada ne şekilde yer aldığı “aşk ve cinsellik”, “teknoloji ve bilim”, “yalnızlık”, “beden”, “öğrenme”, “şiddet”, “gerçek ve yalan”, “gözetim”, “yaratıcı”, “ölüm ve doğum” ortak temaları üzerinden tematik film analizi ile değerlendirilmek istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilim Kurgu Sineması, Yapay Zekâ, Aşk

Intelligence Is Artificial But Love Is Natural: Representation Of The Artificial Intelligence- Human Love In Science Fiction Cinema

Abstract

There are many sub-titles that can be collected under the “science fiction” as a genre of cinema. A science fiction film forces the boundaries of the imaginary power of the audience with various topics such as extra-terrestrials, disaster scenarios, dystopias, and time travels, while at the same time it brings together with the audience the artificial intelligence, which has a significant potential of development, and a future in today’s high technology. The science fiction cinema which is loaded with the mission of presenting a progressive point of view for the audience also contains hints about the dimensions of the interaction between artificial intelligence and human beings.

While artificial intelligence has always had a place in the science fiction cinema in different ways, it is often associated with fear arisen in the human-beings, and the possibility of their uncontrollable developments bringing the end of the mankind has become the main source of this fear. However, artificial intelligence in the cinema is not represented as in the way that it is hostile to people. In artificial intelligence and human interaction, the processing of a deep and boundless feeling such as “love” arouses a desire to analyze. It is worth investigating that the reflections of the “love” sentiment, which is thought to be related to human beings, is shared with artificial intelligence to science fiction cinema.

Especially in recent years, film samples in which people are in love with artificial intelligence are found frequently in science fiction cinema. In this study, it is aimed to describe different dimensions of how “love” is handled in artificial intelligence-human interaction. In this study it is aimed to evaluate how the love between the artificial intelligence and man takes place in the cinema by making thematic film analysis of the selected films of the post-2010 period, which are *The Machine* (2013), *Ex Machina* (2014) and *Uncanny* (2015) with the common themes of “love and sexuality”, “technology and science”, “loneliness”, “body”, “learning”, “violence”, “truth and lies”, “surveillance”, “creative”, and “death and birth”.

Keywords: Artificial Intelligence (A.I.), Love, Science Fiction Cinema

Giriş

Sinemada “Aya Seyahat” (1902) ile en sade biçimiyle bilim kurgu geleneğini başlatan Melies sinema izleyicisinin merakını uzaya yönlendirmiş, bilim kurgu sineması özellikle edebiyattan aldığı ilhamla farklı konularla izleyicisinin ufkunu genişletmeye devam etmiştir. Dünya dışı varlıklar, dünya ile ilgili felaket senaryoları, distopyalar ve zaman yolculukları bilim kurgu sinemasının yer verdiği başlıca konulardır. Tüm bunların içinde “yapay zekâ” olgusu, bazen tek başına bazen de diğer konular içinde yer alan bir yan öğe olarak bilim kurgu sinemasında rağbet gören bir konuma sahiptir.

Bir ileri teknoloji çıktısı olarak gündelik yaşamlarımıza da girmeye başlayan yapay zekâlar, sinema tarihinin başlangıcından itibaren bilim kurgunun malzemesi olmuştur. Hızlı ve “otonom” gelişimlerinin kontrol edilemez biçimde önüne geçilmez bir hal alma potansiyeli taşıması, insanüstü özellikler kazanması ve insanlığın sonunu getirme olasılıkları; yapay zekâları korku senaryolarının odağına oturtmuştur. Seksenli yılların teknoloji atağının potansiyel yenilikleri karşısında farklı kesimlerin statüko kaybı endişelerini yansıtan ve aynı dönemin “Frankeştayn” olarak tabir edilen filmlerinin temel motivasyonu yapay zeka için de geçerli olmuştur. Fakat sonrasında yapay zekâ ile insan arasındaki etkileşimin farklı boyutlar ile temsil edildiğine ilişkin örnekler görülmektedir.

Yapay zekâ, klişe ve sığ bir korku ekseninden kaymaya başlamış, insanlık için tehditkâr “düşman” konumundan yardımcı ve dosta doğru evrilen temsillerde yer almıştır. Özellikle son yıllarda yapay zekâ ve insan etkileşiminde “aşk” gibi ziyadesiyle derinlikli bir duygunun işlenmesi, bilimkurgu sinemasında yapay zekâ temasının seyri bakımından dikkat çekicidir ki çalışma bu düzlemde bilim kurgu sineması, yapay zekâ ve aşk olmak üzere üç temel konu üzerine oturtulmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan amaçlı örneklemelerden benzeşik örnekleme başvurulmuştur. “Buradaki amaç, küçük, benzeşik bir örneklem oluşturma yoluyla belirgin bir alt grubu tanımlamaktır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 120). Bu doğrultuda araştırma evreni uluslararası platformda vizyona girmiş aşk konulu ve teknoloji temalı ana akım filmlerdir. Yapay zekâ-insan aşkını konu edinmeleri dolayısıyla amaçlı örneklem olarak The Machine (2013), Ex Machina (2014) ve Uncanny (2015) adlı filmler seçilmiştir. Ardından odağında yapay zeka- insan aşkı olan seçili filmlerde araştırma konusunun hangi temalar üzerinden işlendiğini tespit etmek bakımından ortak temalar belirlenmeye çalışılmıştır.

İzlemeler sonrasında “Aşk ve Cinsellik” (odak konu aynı zamanda ortak bir temadır), “Teknoloji”, “Yalnızlık”, “Beden”, “Öğrenme”, “Şiddet”, “Yalan”, “Gözetim”, “Yaratıcı” ve “Ölüm” olarak belirlenen ortak temalar aracılığıyla örneklem filmler tematik film analizi yöntemi ile irdelenmiş; ortak temalar üzerinden yapay zekâ ve insan arasındaki aşk eksenli ilişkinin ne şekilde ele alındığı betimlenmeye çalışılmıştır.

1. Bilim Kurgu Sinemasında Yapay Zekânın “Seyri”

Diğer sanat dalları ile üretken bir birliktelik içinde olan sinema; edebiyattan hem hikâye anlatıcılığı hem de anlatım türleri noktasında belli birikimleri ödünç almıştır. Bu anlamda bilim kurgu, bir tür olarak edebiyatın sinemaya kattığı önemli bir değerdir. Gerçek yaşama alternatifler sunan ve zaman zaman da onu fantastik öğelerle birleştiren bilim kurgu, böylece hem okuyucunun hem de seyircinin akıl ve hayal gücünün sınırlarını zorlamaktadır.

Bilim kurgunun ortaya çıktığı dönem ile ilgili olarak Batur şu bilgileri aktarmaktadır (1998: 42): “Bilim kurgu türü, zamanın ekonomik bir değere dönüştüğü Sanayi Devrimi dönemine ait bir türdür ve bu türün özelliklerinden olan zamana egemen olması, üretime, sisteme, verili olana vb. egemen olması anlamını içerir.” Dolayısıyla bilim kurgu; Aydınlanma sonrası, insan aklına ve onun ürettiklerine olan inancı arkasına alarak yoluna devam etmiştir. İnsan ürünü teknolojinin de bu bağlamda bilim kurgu anlatımı içerisinde yer alması kaçınılmazdır. Ancak gerek edebiyatta gerekse sinemada, bilim kurgunun teknolojiyi işleyiş biçimi ikili bir yapı göstermiştir. Teknoloji; insanlık adına umut vaat eden gelişmeler şeklinde sunulduğu kadar, bazıları tarafından da korku senaryolarının ana unsuru haline getirilmiştir. Teknolojinin olumlanarak bir anlatım ögesine dönüştürülmesinde, Sanayi Devrimi sonrası daha karmaşık bir hal alan gündelik yaşam yatmaktadır. Çünkü olumlamalarda hayat kaygılarının ilacı olarak teknoloji gösterilmektedir. Bilim kurgu da bu sancıları dindirmeye teknoloji ile aracılık etmektedir.

Bahsedildiği üzere, teknoloji; bilim kurguda yalnızca rahatlatıcı ve güven verici bir rol oynamamıştır, aynı zamanda kaygı uyandırıcı bir etken olarak seyirci ile buluşmuştur. Bu anlatıyı tetikleyen etmenin ise Dünya Savaşları olduğu düşünülmektedir. Nitekim Sanayi Devrimi'nin beraberinde getirdiği teknoloji çöküşü, savaşlar nedeniyle yerini hayal kırıklığına bırakmıştır ve teknoloji bir korku ögesine dönüşmüştür. Dolayısı ile teknoloji olgusuna ilişkin olumlu olduğu kadar olumsuz da olmak üzere iki kutuplu bir bakış açısı mevcut olup bu durum bilim kurgu sinemasında bir ileri teknoloji unsuru olarak yapay zekâlar için de geçerli görülmektedir. Sinema tarihinin ilk günlerinden bugüne değin, bilim kurgu filmlerinin vazgeçilmez öğeleri olan yapay zekâlara hem yardımcı, dost, hatta sevgili gibi ‘iyi’ roller verilmiştir hem de dünyanın sonunu getiren senaryolarda önemli payeler biçilmiştir.

Yapay zekânın sinema tarihinde bilinen ilk örneği Fransız yönetmen Andre Deed tarafından 1921 çekilen “Mekanik Adam”dır (Çoker, 2016, s. 24). İzleyen yıllarda, edebiyat uyarlamaları olarak sinemaya taşınan Frankenstein (1931), Bride of Frankenstein (1935) ve Dr. Jekyll and Mr. Hyde (1932) filmleri de yapay zekânın sinemadaki ataları olarak anılabilir. Nitekim söz konusu filmlerde; “(...) bedeni yönlendirme, ya da ruhtan yoksun, bütün denetimi ‘kâşifinin’ elinde toplanmış yapay, biyolojik, anatomik yapısı iyice değiştirilmiş insanlar yaratma çılgınlığına kaymıştır.” (Rolloff ve Seesslen, 1995:172). Sonrasında insan bedeni ile ilgili bu değişimlere teknoloji de eklenerek bilim kurgu sinemasında yapay zekâ karakterlerinin önü açılmış olacaktır.

Whitby'nin (2005: 17): "Yapay zekâ; insanlarda, hayvanlarda ve makinelerde zeki davranışın ne olduğunu inceleyen ve insan yapımı aygıtların nasıl bu tip davranışlar sergileyebileceğini bulmaya çalışan bir bilim dalıdır. İnsanlığın şimdiye kadarki en güç ve belki de en heyecan verici girişimidir." sözlerine katılmış olacak ki; Steven Spielberg, Artificial Intelligence (2001) filmi ile bu 'en heyecan verici girişimi' ailenin önemli bir üyesi olarak evlat konumuna yükseltecektir. Ancak bilim kurgu sinemasında yapay zekâlara her zaman böyle samimi ve sıcak ilişkiler ile yer verilmeyecektir.

Nitekim 19. yüzyıl Amerikan kültüründe "Aletlerin küstah, saldırgan, cüretkâr, arsız hizmetçiler olmasına göz yumulurdu ama bu hizmetçilerin köle statüsünden daha yukarılara tırmanacağı fikri dehşet verici bir fikirdi." (Postman, 2004: 56) ifadesinde karşılık bulan teknolojiye bakış açısı, bir gelenek olarak devam edecek ve 21. Yüzyıl bilim kurgu sinemasında da kendini gösterecektir. Hatta "Isaac Asimov, üç robot yasası olarak bilinen; "bir robot hiçbir zaman bir insana zarar veremez ya da eylemsiz kalarak bir insana zarar verilmesine yol açamaz; bir robot, bir insanın kendine verdiği emre uymak zorundadır, ancak bu emirler birinci yasayla çelişirse, onları yerine getirmek zorunda değildir; bir robot, birinci ve ikinci temel yasayla çelişen bir duruma yol açmadığı sürece kendi hayatını korumak zorundadır." (Rolloff ve Seesslen, 1995: 110-111) kuralları, yine Asimov'a ait "I, Robot" hikâyesinden uyarlanan sinema filmi ile 2004'te yıkılacaktır.

Automata (2014) da insandan üstün bir ırk olarak yapay zekâları seyirci karşısına çıkararak korkuyu pekiştirecektir. Fakat yapay zekâların birer korku ögesi olma durumu, sinema tarihi boyunca Stanley Kubrick'in 2001: A Space Odyssey (1968) ve Ridley Scott'in Blade Runner (1982) filmleri ile unutulmazlar arasına girecektir.

Yapay zekâlar ile ilgili farklı tutumları temsil eden film, dizi ve hatta belgesel örneklerinin sayısı ise her geçen gün artmaktadır. İngiltere yapımı Black Mirror dizisi (2011-2017), dört sezon boyunca mutlaka yapay yaşam ve yapay zekâ konulu bölümlere yer vermiştir. 2016 tarihinde yayınlanan Westworld dizisi ise tamamıyla yapay yaşamı ve yapay zekâları anlatmaktadır. Televizyonculuk anlamında, National Geographic kanalı da "Geleceğe Doğru" (2017) belgeseli ile yapay zekânın varabileceği uç noktaları seyircilere göstermiştir. Öte yandan 2000'li yıllara yaklaşırken, yapay zekâ ile insan arasındaki etkileşime farklı bir yorum Chris Columbus'tan gelmiştir. Yönetmen, Bicentennial Man (1999) filminde 'Yapay zekâyı hayatın içerisinde nerede ve ne şekilde konumlandırmamız gerekir?' sorularını sorarken, belki ilk kez "bir insan gibi âşık olunabilecek kadar yakına" cevabını vermiştir.

2. Yapay Zekâ: "Bir insan gibi âşık olunabilecek kadar yakın"

Söz konusu yapay zekâlar ile etkileşim olduğunda, birçok kişinin zihninde soru işaretleri oluşabilmektedir. Hele ki bu etkileşimin boyutları, aşk gibi insan zekâsının sınırlarını dahi zorlayan bir konu olduğunda durum daha da karmaşıklaşmaktadır. Yapay zekâ ile aşk ilişkisi yaşamının imkânsız veya uzak bir ihtimal olduğu düşüncesinde şöyle bir ön kabul yatmaktadır: "Makineler genelde otomatik, kurallara bilinçsizce uyan,

programlanmış, tekrar edilen kurallara dayalı yapısı bilinçsiz olarak çalışmaktadır. İnsandaki sağduyu, değer yargıları, soyut düşünme kabiliyeti, ilham, anlama, kavrama, yargılama ve sanatsal değerlendirme ise bilincin mutlaka gerekli olduğu, taklit edilemeyen özellikleridir.” (Doğan, 2002: 108). Ancak örneklem filmlerinde Doğan'ın açıklamalarının tersine, yapay zekâların aşk dâhil tüm insani özelliklere sahip olduğu açıkça görülmektedir. Nitekim aşkın ayrılmaz bir parçası olan cinsellik de anlatımlar içerisinde yer almaktadır.

Yirminci yüzyıl sonunda bilgisayar ve internet kullanımının evlere girmesiyle, yeni olanaklar doğrultusunda 'sanal' arkadaşlık ve aşk ilişkileri yaygınlaşmıştır. Bu iletişimde kullanıcılar karşılarında gerçek bireylerin olduğunu bilerek, sanal ortamın 'güvenli' kollarında, ters giden bir durumla karşılaştıklarında iletişimi bir 'tık' ile sonlandırabileceklerinin güvencesiyle aşklarını yaşayabilmişlerdir. Fakat -yapay zekâlar aşkı hissetsinler veya hissetmesinler-, günümüzde kimi bireyler sanal aşkların ötesinde gerekçeleri felsefi, kültürel, sosyolojik, ekonomik vb. alanlardan çalışmalara konu olacak biçimde yapay zekâ sevgililere ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Özellikle Japonya'da yapay zekâ oyuncakların tüketiminde yaşanan artışa dikkat çeken Acar, söz konusu değişimi şöyle açıklamaktadır: “(...) Bu durum o kadar trajik bir noktaya geldi ki, artık insanlar oyuncaklarıyla arkadaşlık kurma ve onları hayat arkadaşları olarak benimseme eğilimindedir. Ne de olsa, (...) ölümlü olmayan bir canlıya bağlanmak, ölümlü bir canlıya bağlanmaktan her zaman daha çekici oluyor.” (Acar, 2007: 71-72).

Yapay zekâ ile birleştirilen 'teknolojik aşk', toplumun kültürel öğelerine sıkı sıkıya bağlı sinema sanatının da ilgisinden kaçmamaktadır. Henüz 20. yüzyılın başlarında yapay zekâ teknolojisi bu denli yaygın değilken, Fritz Lang kült filmi Metropolis (1927) ile konuyu ilk ele alanlardandır. Nitekim filmdeki Maria karakteri, fiziken kadın olduğu rahatlıkla anlaşılabilen bir yapay zekâ olarak kendisine âşık olunandır. Lang'in başlattığı sinemada yapay zekâ insan etkileşiminde aşk geleneği, 2000'lere geldiğinde ilerleyen teknolojik gelişmelerin beraberinde bir tema olarak sinemanın malzemesine dönüşmüş bulunmaktadır.

Yönetmen Andrew Niccol, Simone (2002) filminde, kendi yarattığı bir yazılım kadın karaktere âşık olan Viktor Taransky'yi (Al Pacino) beyaz perdeye taşımıştır. Spike Jonze ise, Türkçe gösterim adı "Aşk" olan Her (2013) filminde, Niccol'ün sade anlatımını geliştirmiştir. Nitekim Simone'da aşk tek taraflı bir biçimde insandan yapay zekâyâ karşı hissedilen duygular anlamında ima yoluyla ele alınırken; Her'de artık açıkça karşılıklı bir aşka hatta cinsel paylaşımaya evrilmiştir. İki filmin ortak noktası, bir bedene sahip olmayan yazılım türündeki yapay zekâlara aşkı konu edinmeleridir. Yapay zekâda beden sorgulaması ve arayışı, Wally Pfister'in Transcendence (2014) filmi ile devam etmiştir. Eşi Will Caster (Johnny Depp) ölmeden önce zihnini bilgisayar ortamına aktaran Evelyn (Rebecca Hall), eşinin ölümünden sonra onunla iletişimini yapay zekâ olarak devam ettirmiştir. Bedene sahip olmadığı halde, Will'in bir yapay zekâ olarak varlığı evliliğin sürmesinde engel değildir. Her üç filmde de yazılım türündeki yapay zekâlar, aşk yaşanması noktasında insanları tatmin etmiştir.

3. Araştırma: Yapay Zekâ ile İnsan Arasındaki Aşk İlişkisinin Sunumu İle Bilim Kurgu Sineması'na Bakış

Bilim kurgu ve yapay zekâ konusuna içkin değerlendirmelerde teknolojiye getirilen olumlu ve olumsuz bakış açıları, yapay zekâ ve insan arasındaki aşk için de benzer kararsızlığı taşımaktadır. Nitekim aşk yaşanabilecek kadar insansı yapay zekâlar, filmlerde aşkı destekleyen farklı temaların varlığı ile korkunun ve güvensizliğin imgelerine dönüşebilmektedirler. Bu durum, onlara karşı nasıl bir tutum geliştirmek gerektiği ile ilgili sorunun cevabını geciktirmektedir.

Çalışmanın örneklemini, anlatılarının odağına yapay zekâ-insan aşkının yerleştiği tespit edilen yapımlar olarak *The Machine* (2013), *Ex Machina* (2014) ve *Uncanny* (2015) adlı filmler oluşturmaktadır. Çalışmanın sınırlılığı bakımından ise, yapıldığı tarih aralığında vizyona giren diğer bilim kurgu yapımları, temalarının ağırlıklı olarak yapay zekâ-insan arasındaki aşk olmaması nedeniyle değerlendirme dışında bırakılmıştır. Öte yandan yapay zekâ-insan aşkının sunumu ve söz konusu ilişki anlatılırken türsel olarak yararlanılan temaların saptanması noktasında örneklem filmlerinin yanı sıra benzer özellikleri yaklaşık olarak taşıyan türdeş diğer filmler de dikkate alınmıştır. Örneklem filmleri ön izlemeye tabi tutularak araştırma konusunu anlatıda taşıyan temalar tespit edilmiştir. Filmlerde anlatısal olarak yararlanıldığı saptanan ortak temalar sırasıyla; cinsellik, teknoloji, yalnızlık, beden, öğrenme, şiddet, gerçek ve yalan, gözetim, yaratıcı, ölüm olarak kategorize edilmiştir. Ardından her bir film için söz konusu öğelerin anlatıdaki karşılıkları tematik film analizine tabi tutularak yapay zekâ-insan aşkının sunumu değerlendirilmek istenmiştir.

3.1. The Machine (2013)

“The Machine”in Konusu: İngiltere’de Savunma Bakanlığı adına çalışan Vincent, önemli bir bilim insanıdır. Yapay zekâ çalışmaları olan Vincent’in esas amacı; Rett

sendromu hastası kızının beynini nakledebileceği ve onu ölümsüz kılabileceği bir yapay zekâ yaratmaktır. Ava adlı araştırmacının zihnini bilgisayar ortamına geçiren Vincent, Ava'nın öldürülmesi ardından onun bilgilerini 'makine' adı verdiği yapay zekâyâ yüklemiştir. Ancak, insana dair iyi huyları öğretmeye çalıştığı 'makine'yi savaş amaçlı kullanmak isteyecek başkaları olacaktır. Vincent sadece kızı için değil, aynı zamanda ürettiği yapay zekâ için de mücadele etmek zorunda kalacaktır. Bu mücadele, Vincent ve makine arasındaki ilişkiyi yakından etkiler..

“The Machine”in Tematik Değerlendirmesi: “Aşk” teması ilk olarak makine adı verilen yapay zekânın Vincent'a karşı platonik duyguları ile verilmektedir. Ancak filmin sonunda Vincent makine ile duygusal bağ ve birliktelik kurmaktadır. “Cinsellik” ise, Vincent ve makine arasında yaşanan bir birliktelik anlamında filmde yer almamaktadır. Vücut hatlarından ve ses tonundan kadın olduğu rahatlıkla anlaşılabilen makinenin, zaman zaman çıplak gösterilmesi cinsellik temasına dair bir öge niteliğinde kabul edilebilmektedir.

Başta makine, sonrasında Suri adındaki yapay zekâ ve implant takılı askerler filmdeki “teknoloji” temasının başat öğeleri olarak görülmektedir. Yapay zekâ çalışmalarında üretilen yapay kollar ve beyinler de teknolojik unsurlardır. Zaman zaman da Vincent, hastanedeki kızına farklı cihazlarla testler uygularken sahnelenmektedir. Böylece teknoloji, hastalıklar için kullanılan bir araç özelliği kazanmaktadır. Vincent'ın ölüme çare olması için makine üzerinde yaptığı çalışmalar ve onu 'iyi' bir makineye dönüştürme çabası teknolojiye umut beslemenin bir işareti şeklinde değerlendirilebilmektedir. Ancak yeri geldiğinde ölümlere neden olan makine, teknolojiye karşı korku beslenmesinin yolunu açabilmektedir. Tıpkı Lecourt'un şu sözlerinde olduğu gibi: “Teknik, (...) hepimize ölümümüzü erteleme umudu verip ölüm öncesinde çekilen acıları hafifletmek olanağı sunarken, öldürücü bir güç olarak kınanıyor.” (2005: 32). Eşi hakkında bilgi verilmeyen, özel hayatında sadece Rett Sendromlu kızı ile gösterilen, bu yüzden de yalnız olduğu anlaşılan Vincent, varlığı ile filmdeki “yalnız”lık temasının bir unsurudur. Fakat tek yalnız karakter Vincent değildir. Can verildiği ilk andan itibaren kapalı kapılar ardında saklanan, çocuklukla ve yalnızca Vincent ile iletişim kuran makine için de 'yalnız' demek yanlış olmayacaktır. Paul adındaki oğlundan haber alamayan, Vincent'in çalıştığı tesisi tek başına sıklıkla ziyaret eden bayan Dawson de en az Vincent ve makine kadar yalnızdır. Ayrıca tedavi amaçlı savaş gazisi askerlere uygulanan implantlar ve protezler, filmdeki “beden” temasını vurgulamaktadır. Beden bütünlüğü bozulan bu kişiler, teknolojinin yardımıyla tekrar işlevsel hale getirilmeye çalışılmaktadır. Audoin-Rouzeau'nun bahsettiği gibi (2011: 235): “Savaşta tecrübe edilen her ne varsa öncelikle bedenle ilgilidir. Savaşta şiddet uygulayan da şiddete maruz kalan da bedendir. Savaşın bedenselliği savaş olgusunun kendisiyle o kadar iç içe geçmiştir ki 'savaşın tarihini' bu eylemin bedene yaşattığı tecrübelerin tarihsel antropolojisinden ayırmak kolay değildir.” Savunma bakanlığına bağlı olarak bu ve benzeri yapay organ çalışmalarını Vincent'in yürütmesinin kişisel nedeni ise; Rett Sendromlu kızı Mary'nin bilincini aktarabileceği bir yapay zekâ yaratmak istemesidir. Böylece Mary bedenlen yok olsa da, bilinci başka bir boyutta yaşamaya devam edecektir.

Filmde makine üzerinden ele alınan beden teması da ilgi çekicidir. Makine; mekanik yapısı, şeffaf teni ile insandan farklı bir bedene sahip olmasına rağmen, kadınsı hatları ve ses tonuyla insan görünümüne yaklaşmaktadır. Yaratım aşamasında tüm bedeni kırmızı renkte sıvı ile doldurulduğunda tıpkı bir insan gibi kanlı canlı görünen makine; yoğun duygular yaşadığında şeffaflaşır yanıp sönerken içindeki kırmızı sıvının gözükmesiyle insandan fiziksel olarak ayrılmaktadır. Bedenen bir insana oldukça benzeyen makine; bilinçli bir varlık olarak “öğrenme” yeteneğine de sahiptir. Can verildiğinde belli bilgiler ile doğan makine, bir yanı sıra bilgi eksikleriyle doludur ve küçük bir çocuğu andırmaktadır. Fakat zamanla öğrenme yetisi sayesinde yetişkin insan bilincine rahatlıkla ulaşır. Bu yönüyle makine, Whitby’in “(...) Robotta bilinç oluşturmanın hiçbir yolu olmasa da, eğer robot yeterince karmaşık bir yapıya sahipse ya da içinde bulunduğu ortamla etkileşim içerisindeyse, ya da her iki özelliğe de sahipse, o zaman bilinçlilik kolayca ortaya çıkacaktır.” (Whitby, 2005: 137) sözlerini destekler bir gelişim göstermiştir.

Bu bilinçli ve öğrenme yeteneğine sahip makine, aynı zamanda filmdeki “şiddet” ve “ölüm” temalarının önemli bir parçasıdır. Savunma bakanlığında yetkili bir isim olan Thomson’ın ‘ölüm meleği’ adını verdiği makine, filmin sonunda tesiste çıkan karmaşada parmaklarını Thomson’ın şakaklarını delmek amaçlı kullanmıştır. Bahsi geçen karmaşada, Vincent ve makinenin yanında yer alan implantların enerjisini kesmek suretiyle Thomson karakteri de ölümlere neden olmuştur. Ayrıca karmaşa sırasında makine de birçok güvenlik görevlisine şiddet göstermiş ve onları öldürmüştür. Filmin ilk dakikalarında, Vincent’in rüyasında Paul adlı askerin laboratuvarında dehşet saçtığını görmesi; Suri’nin, üstüne benzin dökülen implantı çakmakla ateşe vermesi, ölüm ile sonuçlanan diğer şiddet sahneleridir.

Makinenin; palyaço zannettiği adamı öldürmesi veya Thomson’ın zoruyla kendini korumak için adam öldürmesi; yine şiddet içeriği ile kategorize edilen ölüm sahneleridir. Filmde şiddet öğesinin bulunmadığı tek ölüm; hastalık nedeniyle hayatını kaybeden Vincent’in kızına aittir ki burada da sahneye henüz yapay zekâ ve teknoloji unsurları çıkmamıştır.

İncelenen filmlerde anlatısal olarak yararlanıldığı saptanan ortak temalardan “gerçek ve yalan”, birçok kez gerçeğin gizlenmesi ile filmdeki yerini almaktadır. Suri’nin sanki Thomson’ın tarafındaymış gibi davranarak gizlice makineye yardım etmesi, Thomson’ın Vincent yokken makineyi ölüm için eğitmesi; Vincent makineye beyin ameliyatı yaparken makinenin yedek hafızasını beyne yerleştirmesi saklanan gerçekler ve yalana dönüşen davranışlardan bazılarıdır. Ayrıca filmin sonunda Paul’ün annesi bayan Dawson’a tesiste olan her şey ile ilgili bilgilerin olduğu bir hafıza kartını veren Vincent, Paul ve tesis hakkında gizlenen gerçeklerin su yüzüne çıkmasına aracılık etmiştir.

Üstü örtülü gerçeklerin yoğun şekilde bulunduğu filmde, “gözetim” temasının güvenlik amacıyla kullanılması gizliliği pekiştirmektedir. Etrafı tellerle çevrili, içeride ve dışarıda eli silahlı güvenlik görevlilerinin bulunduğu tesis oldukça az aydınlatılmaktadır.

Güvenlik, gizliliğin devamlılığını sağlayan bir öge durumundadır. Güvenlik amacıyla tesis kameralarla kontrol altında tutulmaktadır. Nitekim Ava'nın her adımı ve sözü, Suri tarafından kameralar aracılığıyla izlenmektedir. Böylece güvenlik, gözetimi beraberinde getirmektedir. Ayrıca filmin başında seyirci ile paylaşılan, aralarında İngiltere'nin de yer aldığı Batı devletlerinin Çin ile soğuk savaşta olduğu, bu nedenle yapay zekâ çalışmalarına hız kazandırıldığı bilgileri göz önüne alınırsa, gözetim ve güvenliğin sadece Vincent'in görev yaptığı savunma bakanlığına bağlı tesisle sınırlı kalmadığı anlaşılabilir. Bu şekliyle, Lyon'un "Ulus devlet, dışsal güvenliği sağlamak için dışarı, yerel barışı devam ettirmek için içeri bakar. Bu, yönetim ve siyasette paralel sistemlerle birlikte, yabancı güçler ve içerideki şüphelenilen düşmanlar üzerinde bilgi toplama konusunda randıman göstermeyi gerektirir." (2006: 78) sözlerine eşlik eden kamusal bir gözetim ve güvenlik eş zamanlı yürütülmektedir.

Son olarak; makine, Ava'nın öldürülmesi ardından onun yüzü ve hafızası kullanarak yaratılan bir yapay zekâdır. Bu yaratım süreci ve makinenin ilk gözlerini açtığı an bir doğumu andırmaktadır. Nitekim bedeninin kan kırmızı sıvı ile doldurulması ve kafatasına bir beyin yerleştirilmesi sonrası vücudunu saran yapay derinin yüz kısmının Vincent tarafından neşter ile yarılarak makinenin canlandırılması, gerçek insanların doğum anına gönderme yapmaktadır. Fakat doğum yalnızca makine ile anlatılan bir tema değildir. Vincent; kızı Mary'yi kaybedince, onun hafızasını ve yüz tarama görüntüsünü bilgisayar ortamına aktarmayı başarmıştır. Böylece kızına ikinci kez farklı bir mecrada yaşama şansı tanıyarak onun tekrar doğmasını sağlamıştır. Diğer yönüyle yaptığı çalışmalarla makine ve Mary'nin doğumlarını gerçekleştiren Vincent için "yaratıcı" denilebilir. Öte yandan Thomson makineye her fırsatta "senin yaratıcın benim." diyerek yaratıcı rolünü üstlenmeye çalışmaktadır.

Rollof ve Seesslen'in "Yapay yoldan insan yaratma, Batı kültür çevrelerinde Tanrı'ya karşı suç işlemek anlamına gelmektedir. Bu girişim, yaratma ediminin insan tarafından tekrarlanması olarak algılanmaktadır. İnsanı Tanrı'nın karikatürüne dönüştürdüğü varsayılan bu cüretkâr girişim, insanın Tanrı ile aynı olma çabasının bir dışavurumu olarak değerlendirilir. Böyle bir cüret, dinsel dogmaya göre, mutlak başarısızlığa mahkûmdur." (1995: 63) ifadesi yaratıcı olarak Thomson düşünüldüğünde yerini bulmaktadır. Çünkü savunma bakanlığında yetkili konumdaki Thomson, filmin sonunda makine tarafından dramatik biçimde öldürülmüştür.

3.2. Ex Machina (2014)

“Ex Machina”ın Konusu: Genç ve başarılı bir yazılımcı olan Caleb, çalıştığı şirketin düzenlediği yarışmaya katılır. Yarışmada ödül; şirketin ceosu Nathan’ın gözlerden uzak, orman içerisindeki, tam güvenli, lüks evinde geçirilecek bir haftadır ve ödülü Caleb kazanır. Ancak bu yarışma ve ödül esasen bir deneyin parçasıdır. Caleb; Nathan’ın evine gidip, Ava adlı yapay zekâ ile tanışınca deney başlar. Fakat Ava ve Caleb arasında yaşanacak olan aşk, beklenmedik sonuçlar doğurur.

“Ex Machina”ın Tematik Değerlendirmesi: Bir tema olarak “aşk”, Ava adlı yapay zekâ ve Caleb arasında bir hafta içinde gelişen duygular üzerinden verilmektedir. Her ne kadar Ava, Nathan’ın evinden kaçış planında Caleb’i kullanmak amacı taşısa da, bunu “aşk” sayesinde gerçekleştirmiştir. Nathan da Ava’nın bacakları arasında haz alabilen sensörler olduğunu Caleb’a söyleyince, aşka giden yolda pekiştirici bir rol oynamıştır. Bauman’ın (2012: 26) “Arzu tüketmek isterken, aşk sahip olmak ister. Arzunun doyumu, nesnenin yok edilmesiyle çakışır, aşk ise edinimleriyle büyür ve onların kalıcılıklarıyla tatmin sağlar. Arzu kendi kendini yok etse de, aşk kendiliğinden sürer.” sözleri Caleb’in Ava’ya karşı hislerinde karşılık bulmaktadır. Filmde “cinsellik” ise; salt Caleb’in Ava’ya duyduğu arzu ile değil, aynı zamanda Kyoko adındaki bir diğer yapay zekânın çıplak bedeni ve Nathan’a hizmet etmesi ile verilmektedir.

Ava ve Kyoko yapay zekâ olmaları sebebiyle, filmdeki “teknoloji” temasının ana unsurlarıdır. Bir yapay zekâ üssü diye nitelendirilebilecek Nathan’ın evi ise; yapay zekâ geliştirmeye olanak sağlayacak teknik donanımın yanı sıra aşırı güvenli olması nedeniyle, seyirciyi teknoloji ile sıkça karşı karşıya getirmektedir.

Tüm teknolojik imkânlarla ve zenginliğine rağmen Nathan “yalnız” bir karakterdir. Gözlerden uzak evinde sadece ürettiği yapay zekâlar ile ilgilenip içki içmekte ve spor yapmaktadır. Ancak yalnızlığın filmdeki tüm karakterler için geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Caleb da çocuk yaşta trafik kazasında ailesini kaybetmiştir ve sevgilisi yoktur. Aynı şekilde, bir odada tecrit edilmiş, Nathan dışında kimse ile tanışmamış Ava, Caleb kadar yalnızdır. Kyoko ise hiç konuşmayan, Nathan’a her türlü hizmette bulunan, yalnız bir yapay zekâdır.

Yapay zekâlar üzerinden “beden” temasına bakıldığında ise, film boyunca karşılaşılan canlı ve cansız tüm yapay zekâların bedene sahip olduğu görülmektedir. Önemli bir karakter olan Ava adlı yapay zekânın, beden olarak gelişimi filmin başından sonuna kadar gözlemlenebilir kılınmıştır. Başlarda, yüzünün ve vücudunun bir kısmı deri ile kaplı, diğer yanları mekanik görünümlü Ava; filmin sonunda tamamen deri ile kaplı vücudu, peruk ve kıyafetleriyle tam bir insan görüntüsüne kavuşmaktadır. Aynı şekilde insan görünümündeki Kyoko, zaman zaman sakar davranan ve sinirlendiğinde ölümcül olabilen bir insan gibidir.

Yapay zekâ olarak fiziksel görüntüsü dışında özellikle Ava’yı insansı kılan “öğrenme” yeteneğidir. Alpaydın’ın (2011: 3) “Yapay öğrenme, bilgisayarların örnek veri ya da geçmiş deneyimi kullanarak başarılarını artıracak biçimde programlanmasıdır.” ifadesiyle açıkladığı durum, Ava’da net bir biçimde gözlemlenmektedir. Nitekim akıcı biçimde konuşabilen Ava, espriler yapabilmektedir. Aynı zamanda Ava’nın resim yeteneği, onun hayal ve düşünce gücünü göstermektedir. Ayrıca Ava sadece insana dair iyi yönleri değil, yalan gibi kötü yönleri de öğrenmiştir. Caleb’i bir kaçış olarak kullanması ve ona beraber kaçıp dışarıda buluşacaklarını vaat etmesi, fakat Caleb’i eve kilitleyerek tek başına kaçması Ava’nın yalanı öğrendiğine işaretir.

Ex Machina’daki yapay zekâlar bedensel güçleri ve öğrenme yetilerini kullanma şekilleri ile “şiddet” temasına hizmet etmektedir. Yapay zekâların yanı sıra insan olarak Caleb ve Nathan da şiddetin birer parçası biçiminde sunulmaktadır. Nitekim karakterlerin birbirlerinden sakladıkları gerçekler vardır ve bu gerçekler tek tek ortaya çıktığında, karakterler birbirlerine fiziksel şiddet uygulamaya başlarlar. Caleb, bir çekiliş sonucu tesadüfen Nathan ile bir hafta geçirmeye hak kazanmadığını, kendisinin bu deney için kasti seçildiğini öğrenince ve Ava’ya âşık olunca kendince Nathan’dan gizli kaçış planları yapar. Planları öğrenen Nathan, Caleb’a yumruk atarak fiziksel şiddet uygular. Caleb’in planları dâhilinde odasından kaçan Ava, Kyoko ile iş birliği yaparak Nathan’a saldırır. Saldırı, Nathan’ın ve Kyoko’nun ölümü ile sonuçlanır. Ava da Nathan’ın darbeleri nedeniyle kolunu kaybeder. Bu görüntüler, fiziksel şiddetin en yoğun olduğu anlardır.

“Gerçek” ise yalan ile harmanlanarak filmde kendine yer bulmaktadır. Böylece hem karakterler birbirlerini kandırmakta hem de seyirci algısını yönlendirmektedir. Gerçekliğin, “yalan”a başvurularak sınırlarının silikleştiği noktalardan biri; filmin başında şirketin düzenlediği yarışmayı kazandığını zanneden Caleb’in, daha sonra arama motorunda yaptığı kayıtlar nedeniyle Nathan tarafından özellikle seçildiğini

öğrenmesidir. Aslında Caleb, Nathan tarafından planlanmış bir deneyin parçasıdır ve Nathan'ın isteği; Ava'nın Caleb'i evden kaçış amaçlı kullanmasıdır. Bu doğrultuda, Ava ve Caleb görüşmelerinde yaşanan elektrik kesintilerinde kaçış planları yaparlar ve Nathan'dan durumu gizleyerek beklenen şekilde hareket ederler. Fakat beklenmeyen şey; kaçışı beraber yapacaklarken Ava'nın Caleb'i da eve kilitleyip terk ederek şehre tek başına gitmesidir.

Yalanın ve çarpıtılmış gerçekliklerin yoğun biçimde gözlemlendiği filmde "gözetim" teması ile kaçınılmaz olarak karşılaşılmaktadır. Filmin başında, iş yerindeki bir çekiş kazandığı için patronu Nathan'ın evinde bir hafta geçirme şansı elde ettiğini zanneden Caleb, esasen Lyon'un iş yeri gözetlemesi olarak açıkladığı durumu yaşamıştır. "(...) işyerlerinde sadece kameralar değil ilaç testleri, yalan makineleri, basılan tuşların gözlemlenmesi ve e-posta gözetlemesi de gerçekleşebilir. Bütün bunlar işyerini yoğun gözetimin gerçekleştiği bir alan yapar." (Lyon, 2006: 129). Nitekim Caleb, iş yeri bilgisayarında yaptığı aramalar ve e-posta yazışmaları nedeniyle bu göreve seçilmiştir. Ayrıca gözlerden uzak, orman içerisinde, cep telefonunun dahi çekmediği Nathan'ın evi; bir başkasına kendisini gözetleme şansı vermezken, evin içerisindeki güvenlik kameraları Nathan'ın her adımı ve hareketi takip etmesini sağlamaktadır. Aynı şekilde, yatak odasındaki ekrandan Ava'nın odasını gözetleme şansına sahip Caleb da, bu şekilde filmdeki "gözetim" temasının parçası olmaktadır.

Güvenlik kameraları aracılığıyla bir üst göz olduğu ima edilen Nathan'a bu şekilde "yaratıcı" sıfatı da yüklenmiştir. Zaten Caleb ile sohbetlerinde kendini Ava ve Kyoko'nun babası olarak gördüğünü söyleyen Nathan, onları kapalı kapılar altında tutmaktadır ve kendine itaat etmeleri için zorlamaktadır. Çünkü her ne kadar Nathan yaratıcı rolünü üstlense de kendisine ve yarattığı yapay zekâlara zarar gelmesinden korkmaktadır.

Başta Ava ve Kyoko'nun, sonrasında dolaplarda sakladığı eski sürüm yapay zekâların yaratıcısı olarak Nathan, dolaylı şekilde hepsinin doğumuna neden olmuştur. Aynı zamanda her yeni sürümde işlevsiz hale getirdiği eski yapay zekâların "ölüm" nedenidir. Ayrıca Ava ve Kyoko'nun saldırısına maruz kaldığında Nathan gerçekten de Kyoko'yu öldürecektir. Ancak sonunda yarattığı yapay zekâlar, Nathan'ın ve Caleb'in ölüm sebebi olacaktır.

3.3. Uncanny (2015)

Uncanny'nin Konusu: David Kressen; uzun yıllardır yapay zekâ üzerine çalışan, sıkı güvenlikli “ev-ofis”inden dışarı hiç çıkmayan bir bilim insanıdır. Muhabir Joy, David’in çalışmaları hakkında röportaj yapmaya geldiğinde “Adam” adlı yapay zekâ ile tanışır. Bir hafta boyunca gündüzleri David ve Adam’ın yanında zaman geçiren Joy; hem bir aşkı başlatacak hem de haberdar olmadığı bir deneyin parçası haline gelecektir.

Uncanny'nin Tematik Değerlendirmesi: Uzun yıllardır bir evde sürekli yan yana bulunan Adam ve David’in hayatlarına Joy’un girmesiyle “aşk” kaçınılmaz bir tema olarak ortaya çıkmaktadır. Filmin başlarında Joy’u beğendiğini dile getiren Adam, filmin sonuna kadar bu doğrultuda hareket eder. Nitekim Joy’u beğenen sadece Adam değildir. Ancak Joy, iki erkek arasından David’in duygularına karşılık verir. Ufak fiziksel yakınlaşmalar ardından filmin sonunda Joy ve David’in bir geceyi beraber geçirmeleri, filmdeki “cinsellik” temasının öne çıkışı olarak yorumlanmaktadır.

Filmin açılış jeneriğinde kullanılan yapay zekâ imajları ise filmdeki “teknoloji” temasının ilk sinyalleri niteliğindedir. Tek mekânda geçen film boyunca; karakterlerin sıklıkla laboratuvarında bulunmaları, yaptıkları çalışmalar ve bu çalışmalar hakkındaki teknik konuşmaları, teknoloji temasının ana unsurlarını oluşturmaktadır. Adam’ın yapay zekâ bir karakter olarak filmdeki varlığı ise önemli bir teknoloji vurgusudur. Aynı zamanda David ve Adam karakterlerinin ürettikleri yapay kemik, göz, deri gibi detayların yanında, Joy’un yarım kalan yapay zekâ çalışması, Acar’ın konu ile ilgili açıklamalarını hatırlatmaktadır.” (2007: 61): “(...) ölümsüzlüğün en büyük temsilcilerinden biri olan makineler, belki de bizim de ölümsüzlüğümüzün garantisi olacaktır. Bu yüzden yapay organlar ve yapay zekâ yaratırız, bu yüzden makinelerle hayatımızı kolaylaştırırız ve bu yüzden klonlarız.”

Adam ve David, yapay zekâ çalışmaları nedeniyle uzun yıllardır ev-ofislerinden dışarı çıkmamaktadırlar. Böylece filmdeki “yalnızlık” temasını oluşturmaktadırlar. Aynı şekilde tek başına yaşayan Joy’un varlığı bir diğer yalnızlık ögesidir. David ve Adam’ın hayatlarına Joy’un girmesi, ikilinin iletişimlerinin azalmasına ve aynı evde tek tek yalnızlıklarını yaşamalarına neden olacaktır. Adam’ın son gece David ve Joy’u akşam yemeğinde yalnız bırakması ve çatıdan sokaktaki çiftleri izlemesi, bahsedilen yalnızlık ile iletişimsizliğin görsel vurgusu şeklinde yorumlanmaktadır.

Filmde yapay zekâ, “beden”in kusursuzluğu üzerine yapılan çalışmalarla insana yakınlaştırılmaktadır. Filmin sonuna kadar hem Joy karakterinin hem izleyicinin esas yapay zekânın David olduğunu anlamamasında, David’in sağlıklı ve kusursuz bedeni etkilidir. David o denli insana benzemektedir ki, Joy ile cinsel paylaşımda bulunabilmenin yanında onu hamile dahi bırakabilmektedir. Zaten bir yapay zekânın fiziksel olarak insana benzemesi için sürekli çalıştıklarını David, Joy’a hem anlatmış hem de laboratuvarını gezdirirken göstermiştir. Laboratuvardaki yapay deri, kemik, göz gibi unsurların yanı sıra işlevsel olmamasına rağmen, sadece yapay zekâyı bedensel olarak daha insansı kılabilmek için üretilmiş bir mide de bulunmaktadır.

Bir yapay zekâ olarak David yalnızca bedensel olarak değil, zihinsel olarak insana eş değerdedir. Film boyunca yapay zekâ diye sunulan; satranç, masa tenisi gibi sporlardaki yetenekleri ve bilim-teknoloji yatkınlığı ile gösterilen Adam’ın, “öğrenme” ve yapay zekâ ilişkisinde bir yanığı yarattığı düşünülebilir. Ancak film sonunda ortaya çıkan gerçekte David’in de öğrenme konusunda Adam ve diğer insanlardan geri kalır yanı olmadığı görülmektedir. David de bir insan gibi bilişsel ve duygusal yeteneklere sahiptir.

David’in sevgi ve kıskançlık duygularına sahip olması, filmin sonlarına doğru “şiddet”in ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Adam’ın, Joy’u öpmeye çalışması ile başlayan kavgaya ve Joy’un kavgayı ayırmak için Adam’ın başına vurması, fiziksel şiddetin göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Kavganın ardından laboratuvarda, sedyedeki David’e müdahale hazırlığındaki Adam’ın, Joy’u ellerinden bağlı şekilde oturtması ve Joy’a hoşlanmadığı tavırlar göstermesi, filmdeki hem fiziksel hem psikolojik şiddet öğelerindedir.

Beden temasında değinildiği üzere, filmin son dakikalarına kadar Joy ve seyirci tarafından David’in insan, Adam’ın yapay zekâ sanılması ise, “gerçek ve yalan” temalarının iç içeliğine örnektir. Ancak film boyunca insan zannedilen David karakteri tekrar gözden geçirildiğinde; onun aslında bir insan gibi davrandığı ve konuştuğu için Turing testinden [yapay zekâların insan zekâsına yaklaşabileceği ve/ya ulaşabileceği inancıyla oluşturulmuş bir test olup bir insanın bir bilgisayar terminalinin karşısına oturtulması ve yazılı soru-cevaplar aracılığıyla, bilinmeyen bir varlıkla etkileşim kurması yoluyla gerçekleştirilir. Belirli bir sürenin ardından testi gerçekleştiren kişi bir insanla mı yoksa bir makineyle mi konuştuğuna karar veremezse, makine ‘akıllı’ kabul edilir. (Markoff, 2017: 32) rahatlıkla geçtiği söylenebilir. Joy ile ilgili sohbetlerinde Adam’a insan ilişkileri hakkında açıklamalarda bulunan, Joy’u yarım kalan yapay

zekâ çalışması için motive eden, ona bu konuda jest yapan David'tir. David'in Joy'u akşam yemeğine davet ettiğinde Joy'a söylediği "En önemli suşi derslerinden biri, aynı zamanda en önemli robot dersidir: Sunum anahtardır." sözleri, hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığının sinyalidir.

Tüm filmin çoklukla David ve Adam'ın ev-ofis'lerinde geçmesi, "gözetim" temasını beraberinde getirmektedir. Filmin başında, sonunda ve aralarında; Castle isimli yöneticinin güvenlik kameraları sayesinde evi izlediğinin gösterilmesi, Lyon'un (2006: 81) "İş, çok daha bireyselleştiği için, dolayısıyla gözetleme de bireyselleşmiştir. On dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında, bütün işçileri bir çatı altında toplamak gözetimi kolaylaştırırken, bugünün teknolojileri daha çok bireysel işçiyle ilgilidir." açıklamalarını destekler niteliktedir. Ayrıca Adam da Joy'a hediye ettiği yapay göz ile akşamları Joy'u kendi evindeyken gözetlemektedir. Ancak filmde gözetimin çoklukla güvenlik ve kontrol amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Castle, kameralardan David ve Adam'ı gözetlerken aynı zamanda Tanrısal bir özellik kazanmaktadır. Çalışmaların yürütülmesinde söz sahibi olması ve çalışmalarını kontrol altında tutması onun "yaratıcı" konumunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak Joy röportaj için ilk kez eve geldiğinde David, Adam'ın bir yapay zekâ olduğunu açıkladıktan sonra "Onu ben yarattım." diyerek yaratıcı rolünü üstüne almaktadır. Bu nedenle filmin sonunda gerçek yapay zekânın David olduğunu öğrenene kadar Joy yaratıcı olarak David'i görmüştür. Bu yüzden de filmin sonunda Adam, sedyedeki David'e müdahalede bulunurken Joy "Yapma, o senin baban." sözleri ile Adam'ı durdurmaya çalışmıştır. Ancak David'in bedeninde zarar görmüş parçayı ameliyat ederek alan Adam, "Artık o yok!" deyip onun "ölüm"ünü ilan etmiştir.

Bir yandan da David'in yapay zekâ olarak varlığı ve filmin sonunda, Ava'nın David'den hamile kaldığının gösterilmesi, Rolof ile Seesslen'in (1995: 140) "Doğal yollardan ürememiş insan, sadece Hristiyan Tanrıbilimine ve etiğe karşı küstahça bir meydan okuma değil, aynı zamanda burjuva- babaerki hiyerarşisinin bedensel, ruhsal ve maddi katılım araçlarıyla soydan soya aktarılabileceği inancının da altını üstüne getirmek demektir." sözlerini destekler niteliktedir.

Sonuç

Bilim kurgu sineması; teknolojiyi ele alırken takındığı olumlu ve olumsuz bakış açılarını, bir ileri teknoloji ürünü olan yapay zekâyı karşı da sergilemektedir. Bu ikircikli tutumu, yapay zekâ ve insan arasındaki aşk özelinde de devam ettirmektedir. Yapay zekâ ve insan aşkını konu edinen 2010 yılı sonrasına ait filmlere ilişkin saptanan ortak temaların varlığı ise, bahsedilen yapıyı pekiştirir niteliktedir. Ayrıca örneklem filmlerde anılan temalar net çizgiler ile birbirlerinden ayrılmış değil, iç içe geçmişlerdir. Aynı zamanda söz konusu temalar birbirlerini tamamlayarak anlamsal bir bütün oluşturmaktadırlar.

Filmlerde, aşk yaşamak ve cinselliği paylaşmak için "yapay zekâ" olmak bir engel teşkil etmemektedir. Aşk; hem yapay zekâyı duyulan hem de yapay zekânın insana duyduğu

hisler olarak sunulmaktadır. Teknoloji; yapay zekâları hem bedensel hem zihinsel biçimde insansı kılmaya hizmet etmektedir ve bunu başarmaktadır. Küreselleşen dünyada, teknolojinin gelişmesine zıt bir biçimde yalnızlaştığı söylenen birey, yalnızlığına çare olarak ise bir ileri teknoloji ürünü olan yapay zekâları görebilmektedir.

Gerçekçi ve insansı bedenleri ile de yapay zekâların aşk unsuru olması kolaylaşmaktadır. Nitekim tüm yapay zekâlar ideal beden ve dolayımı olarak ideal güzeli imlemektedir. Bu şekilde aşkın ortaya çıkması için uygun fiziksel koşullar oluşturulmaktadır. Filmlerde, yapay zekâların bedenlerinde önemli bir kısmı olan beyinden mutlaka bahsedilmiştir. Beyin; öğrenme ve bilinç görevini yerine getirirken, yapay zekâların insanlarla iletişimin hatta ilişkinin yolunu açmaktadır. Ancak yapay zekâların öğrenme yetisi sadece bilgi ile sınırlı kalmamaktadır, onlar duyguları da öğrenebilmektedirler. Yalnızca aşk gibi insana dair bir duyguyu değil, aynı şekilde kıskançlık, kızgınlık ve kin gibi olumsuz duyguları besleyebilmektedirler. Hatta bu olumsuz diye nitelendirilebilecek duygular, filmlerde fiziksel şiddetin nedenleri olabilmektedir. Belirli durumlarda şiddete başvuran yapay zekâlar, onlar hakkındaki korkulu gelecek senaryolarını haklı çıkarır biçimde davranmaktadır.

Filmlerdeki yapay zekâlar, salt zihinsel ve bedensel değil, davranışsal olarak da insanlara benzemektedirler. Nitekim bu davranışsal benzerlik yanıltıcı davranış veya yalan konuşma noktasında gözlemlenmiştir. Yalan; karşılıklı olarak yapay zekâlar ve insanlar arasında gerçekliğin çarpıtılmasıyla veya üstünün örtülmesiyle ortaya çıkmaktadır.

Yapay zekâ çalışmalarının yürütüldüğü alanların ise şehir merkezlerinden uzak olduğu fark edilmiştir. Bu biçimiyle çalışmalar gündelik hayatın içinden koparılmıştır. ‘Şimdilik’ halkın bilgisine sunulmayan çalışmaların gizliliği için de gözetime başvurulmaktadır. Bu şekliyle yapay zekâlar ile yaşanan aşklar kapalı kapılar arkasında gerçekleşmektedir. Aynı zamanda güvenlik kameraları gözetim kadar yaratıcı temasına göndermede bulunmaktadır. Yapay zekâ çalışmalarının yürütülmesinde söz sahibi kişiler, kameralar aracılığıyla yapay zekâları ve çalışanları gözlemleyebilmektedirler. Bu durum onlara bir üst göz payesi vermektedir. Böylece insana koşut bir teknoloji olan yapay zekânın üretilmesinde onların tanrısal yönlerine vurgu yapılmaktadır.

Söz konusu yaratıcılar, aynı zamanda yapay organlar ile hastalıklara, yapay zekâlar ile ölüme çare aramaktadırlar. Yapay zekâlar, bu şekilde hem insan ürünü teknolojiye duyulan güveni tazelemekte hem de bireyin ölüm korkusunu dindirmektedir. Literatürde de ölümsüzlükle bağdaştırılan yapay zekâlar, tezat bir biçimde filmlerde şiddete meyilli ‘ölüm makine’lerine dönüşebilmektedirler. Böylece yapay zekânın ölüm ile teması çift yönlüdür denebilir. Fakat ölümcül olma durumu, sevdiklerini korumak adına gerçekleşebilmektedir. Bu yanı sıra şiddet ve ölüm, aşkın devamlılığı için başvuru bir yöntem olmaktadır.

Son olarak, bilim kurgu sineması yapay zekâyâ tarih içerisinde dost ve düşman gibi zıt duyguları barındıran anlamlar yüklemiştir. Yapay zekâ-insan etkileşiminde aşk da aynı

ikircikli duyguları besler şekilde örneklem filmlerde yansıtılmıştır. Yalan, şiddet ve ölüm temaları aracılığıyla yapay zekâlara karşı korku duygusu pekiştirilirken, aynı zamanda onlara aşk beslenmesi, seçimi seyirciye bırakan bir anlatım biçiminde yorumlanmıştır. Günümüzde yapay zekânın emekleme çağı yaşanıyor olsa dahi, gelişiminin ve yaygınlaşmasının sanılandan hızlı gerçekleşeceği ön görülmektedir. Bu yönüyle değerlendirme konusu filmlerin insanlığı yapay zekâlar ile kaçınılmaz ilerlemeye hazırlar iletiler taşıdığı anlaşılmaktadır.

Analiz Edilen Filmlerin Künyeleri

The Machine

Yönetmen: Caradog W. James, **Senaryo:** Caradog W. James, **Görüntü Yönetmeni:** Nicolai Brüel, **Kurgu:** Matt Platts-Mills, **Oyuncular:** Caity Lotz, Sam Hazeldine, Toby Stephens, Pooneh Hajimohammadi, Denis Lawson, **Sanat Yönetmeni:** Jamie MacWilliam, **Yapımcı:** John Giwa-Amu, **Müzik:** Tom Raybould, **Süre:** 91 Dakika. Ülke: İngiltere, **Vizyon Tarihi:** 2013.

Ex Machina

Yönetmen: Alex Garland, **Senaryo:** Alex Garland, **Görüntü Yönetmeni:** Rob Hardy, **Kurgu:** Mark Day, **Oyuncular:** Domhnall Gleeson, Alicia Vikander, Sonoya Mizuno, Oscar Isaac, **Sanat Yönetmeni:** Katrina Mackay, Denis Schnegg, **Yapımcı:** Andrew Macdonald, Allon Reich, **Müzik:** Ben Salisbury, Geoff Barrow, **Süre:** 108 Dakika. Ülke: İngiltere, **Vizyon Tarihi:** 2014.

Uncanny

Yönetmen: Matthew Leutwyler, **Senaryo:** Shahin Chandrasoma, **Görüntü Yönetmeni:** Ross Richardson, **Kurgu:** Matthew Leutwyler, **Oyuncular:** Lucy Griffiths, Rainn Wilson, Mark Webber, David Clayton Rogers, **Sanat Yönetmeni:** Dani Reimer, **Yapımcı:** Miranda Balley, Amanda Marshall, **Müzik:** Craig Richey, **Süre:** 91 Dakika, Ülke: ABD, **Vizyon Tarihi:** 2015.

Kaynakça

Acar, Elif. Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ. <http://www.altkitap.net/olumluluk-olumsuzluk-ve-yapay-zeka/>. Erişim tarihi: 01.09.2018.

Alpaydın, Ethem (2011). Yapay Öğrenme. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Audoin-Rouzeau, Stephane (2011). "Katliam Beden ve Savaş". A. Corbin, J.J. Courtine, G. Vigarello (Haz.) Bedenin Tarihi 3 Bakıştaki Değişim: 20. Yüzyıl. İstanbul: Yapı Kredi. s. 235-265.

Batur, Yüksel (1998). Bilimkurgu Sinemasında Şiddet ve İdeoloji. Ankara: Kitle.

Bauman, Zygmunt (2012). Akışkan Aşk. İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Versus Kitap.

Çoker, N. Berk (2016). Bilim Kurgu Sineması 1900-1970. İstanbul: Seyyah.

Doğan, Abdullah (2002). Yapay Zekâ. İstanbul: Kariyer.

Lecourt, Dominique (2005). İnsan Post İnsan. Hande Turan Abadan (Çev.). Ankara: Epos.

Lyon, David (2006). Günlük Hayatı Kontrol Etmek Gözetlenen Toplum. Gözde Soykan (Çev.). İstanbul: Kalkedon.

Markoff, J. (2017). Sevgi Dolu Makineler İnsanlarla Robotlar Arasında Ortak Zemin Arayışı. Taner Gezer (Çev.) İstanbul: Gedik Üniversitesi.

Turan, N. Sinem (2018). Bilim Kurgu Sinemasında Yapay Zekâ- İnsan Etkileşimi: Aşk Temalı Filmlerin Analizi. Ordu Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doç. Dr. Mehmet Yılmaz (danışman). Ordu: yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Postman, Neil (2004). Amerika Düştü Yeni Hedef Tüm Dünya Yeni Dünya Düzeni Teknopoli. Mustafa Emre Yılmaz (Çev.). İstanbul: Gelenek.

Roloff, Bernhard, Seebler, Georg (1995). Ütopik Sinema Bilim Kurgu Sinemasının Tarihi ve Mitolojisi. Veysel Atayman (Çev.). İstanbul: Alan.

Whitby, Blay (2005). Yapay Zekâ. Çiğdem Karabağlı (Çev.). İstanbul: İletişim.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (10. Baskı). Ankara: Seçkin.